

УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті досліджено теоретико-методичні аспекти управління продуктивністю аграрних організаційних формувань та системи інформаційно-аналітичного забезпечення його впливу.

Ключові слова: продуктивність, управління, інформаційно-аналітична система.

Постановка проблеми. Глибокі реформи в сільському господарстві, в тому числі процеси приватизації, реструктуризації та адаптації більшості системних галузевих параметрів до міжнародних стандартів, спонукають вітчизняних суб'єктів господарювання постійно нарощувати продуктивність своєї діяльності з одночасним поліпшенням якісних характеристик продукції. Цього можливо досягти тільки за рахунок побудови, адекватної вимогам ринку, структури менеджменту та реалізації комунікативно-кореляційного контуру інформаційно-аналітичного забезпечення управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретико-методичних засад підвищення продуктивності соціально-економічних об'єктів різних рівнів як визначального чинника їх сталого розвитку, присвячено роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Ф. Ф. Бутинця, О.Д. Гудзинського, К. Друрі, Р. Вандер Віла, В.М. Жука, Є. В. Калюги, Г.Г. Кірейцева, А.О. Ла-скавого, В.К. Савчука, Л.К. Сука та інших економістів. Однак бракує завершеності дослідженню питань щодо забезпечення своєчасності та релевантності інформаційних даних, які використано-вуються для поліпшення голоморфності управлінських рішень з обґрунтування евентуальності стійкого зростання продуктивності сільськогосподарського виробництва.

Мета і завдання дослідження. Дослідити теоретико-методичні положення управління продуктивністю аграрних організаційних формувань та системи інформаційно-аналітичного забезпечення його впливу.

Матеріал і методика досліджень. Методичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання. Вирішення поставлених задач здійснювалося із застосуванням системного та програмно-цільового підходів. Теоретико-гносеологічним підґрунтям дослідження слугували наукові розробки у галузі економічної теорії, управління, бухгалтерського обліку та аудиту, економічного аналізу, а інформаційною базою – нормативно-правові акти України, дані Державного комітету статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, звітність сільськогосподарських підприємств тощо.

Результати досліджень та їх обговорення. Термін «продуктивність» походить від прикметника «продуктивний», який означає – спрямований на створення матеріальних благ. Відповідно продуктивність (*productivity, productiveness, efficiency*) – здатність системи виробляти (давати) продукт (продукцію) і міра реалізації цієї здатності. В свою чергу, продукт: 1) предмет, що є матеріальним результатом людської праці, діяльності; 2) результат чого-небудь [5].

Отже, продуктивність визначається матеріальністю, а точніше матеріалізацією господарювання у вигляді продукції, товарів, робіт, послуг, оскільки процес продукування означає вироблення якоїсь матеріально-об'єктної одиниці.

Зміст продуктивності відображений в ефективності використання праці, землі, капіталу, енергії, інформації під час виробництва товарів чи надання послуг. І хоча вона є загальним показником, що характеризує взаємозв'язок між кількістю і якістю продукції та ресурсами, які були витрачені на її виробництво, проте, сучасна економічна теорія стверджує, що точно встановити роль і частку витрат тих чи інших ресурсів, використаних на виробництво продукції, неможливо. Тому для визначення ефективності виробництва найчастіше використовують показник продуктивності праці, хоча це не означає, що тільки праця є джерелом продуктивності.

Зростання продуктивності – це збільшення обсягу продукції за тих самих витрат, при цьому необхідно враховувати суспільну потребу в продукції на ринку, оскільки, наприклад, на закордонних підприємствах оцінюється тільки та продукція, яка куплена, а не просто вироблена [6, 7].

Продуктивність дає змогу порівняти виробництво на різних рівнях економічної системи (на рівні окремого індивіда, підрозділу, підприємства, галузі чи держави) з використаним потенціалом.

У теоретичному плані продуктивність на макрорівні та мікрорівні виражається відношенням продукції до витрат (ресурсів).

На макрорівні основними показниками продуктивності є валовий внутрішній продукт (ВВП), валовий національний продукт (ВНП), національний дохід (НД). ВВП від ВНП відрізняється тим, що в нього включаються всі кінцеві товари й послуги, які були вироблені на території нашої країни, незалежно від їх національної належності, тобто до складу ВВП не входить продукт, вироблений національними підприємствами, що знаходяться на території інших країн.

Національний дохід (НД) – це дохід постачальників ресурсів виробництва. Його величина визначається як різниця між чистим національним продуктом і сумою непрямих податків на бізнес. Національний дохід також можна обчислити як суму доходів у вигляді заробітної плати, прибутку, відсотків і ренти, отриманих протягом року.

Таким чином, рівень національної продуктивності розраховують відношенням будь-якого макроекономічного показника (ВНП, ВВП, НД) до задіяних економічних ресурсів або сукупних витрат.

Для вимірювання часткової національної продуктивності, залежно від встановлених цілей, замість економічних ресурсів чи сукупних витрат можуть бути використані такі показники: 1) чисельність населення країни; 2) чисельність зайнятого населення; 3) чисельність економічно активного населення; 4) чисельність працездатного населення; 5) кількість відпрацьованих людино-годин; 6) кількість відпрацьованих людино-днів [1].

Оскільки до складу ВНП (ВВП) входять різні складові (витрати на особисте споживання, валові інвестиції, державна закупівля товарів і послуг, чистий експорт), які мають неоднакове економічне призначення й потребують певних витрат для свого виробництва, то на макрорівні доцільно в багатьох випадках вимірювати поелементну продуктивність: а) продуктивність споживчих товарів і послуг (соціальна продуктивність); б) потенційну продуктивність інвестиційних товарів; в) продуктивність державних закупівель товарів і послуг; г) продуктивність експорту; д) продуктивність імпорту.

Щодо продуктивності на мікрорівні, тобто на підприємствах чи в їх підрозділах, існують різні підходи до вимірювання і аналізу її рівня. Це зумовлено тією обставиною, що до підприємства мають відношення різні групи людей (менеджери, робітники, інвестори, споживачі, профспілки і т.д.).

Наведемо декілька основних аспектів обчислення продуктивності на підприємстві: вимірювання продуктивності працюючих; продуктивності для планування витрат праці на одиницю продукції; продуктивності, що спрямована на оцінку рівня раціональності структури робочої сили; продуктивності обсягів доданої вартості тощо.

Як правило, застосування того чи іншого методу вимірювання продуктивності визначається ціллю, яка поставлена перед управлінням.

До основних задач, з огляду на які формують відповідні системи показників аналізу продуктивності окремих її видів, відносять: а) порівняння результатів діяльності підприємства з аналогічними параметрами конкурентів; б) визначення ефективності роботи підрозділів підприємства; в) порівняння віддачі різних груп витрат на виробництво з метою використання отриманих даних під час розподілу прибутку, укладання колективного договору і т.д.

Проте в умовах ринкової економіки для визначення як сукупної, так і часткової продуктивності підприємства застосовують наступні універсальні її показники: 1) обсяг товарної продукції; 2) обсяг валової продукції; 3) обсяг реалізованої продукції; 4) продуктивність праці.

В аграрному секторі алгоритм дослідження категорії продуктивності суттєво відрізняється від аналогічних методик в інших господарських сферах.

Розробка додаткових заходів підвищення ефективності управління продуктивністю сільськогосподарського виробництва на основі належним чином сформованої інформаційно-аналітичної системи вимагає необхідності врахування особливостей виробництва у цій галузі, до яких належать:

1) вплив природних, кліматичних та ґрунтових умов, а також біологічних процесів; 2) використання такого унікального засобу як земля, вартість якого за умов дбайливого господарювання з часом може тільки зростати; 3) інерційність виробництва, характерною ознакою якого є сезонність та пов'язана з нею відповідна організація і колообіг засобів; 4) авансування грошей на тривалий час, що іноді вимірюється роками, або значні залишки оборотних засобів, які об'єктивно акумулюються та використовуються в наступних виробничих циклах; 5) розрив у часі між періодом виробництва та робочим періодом; 6) споживання частини виробленої продукції самим підприємством; 7) просторово-розпорошене розміщення виробництва на місцевості; 8) багатогалузевість та

різнокомплексність здійснюваних господарських процесів; 9) об'єктивні складності обчислення собівартості продукції і потреба попроцесного та пооб'єктного обліку витрат тощо.

Зазначені особливості є передумовою обґрунтування потреби у видовій класифікації соціальної та біологічної продуктивності.

Соціальна продуктивність визначається відношенням обсягу виготовлених та реалізованих споживчих товарів і послуг до витрат, спрямованих на їх виготовлення та реалізацію. Головне призначення соціальної продуктивності полягає в тому, що вона має сприяти забезпеченню рівня життя працівників не нижче встановленого прожиткового мінімуму [2].

Біологічна продуктивність – це загальне екологіобіотичне поняття, що означає відтворення біомаси рослин, тварин та мікроорганізмів, які входять до складу екосистеми. В спрощеному розумінні – це відтворення рослин і тварин, що використовуються людиною. Біологічна продуктивність реалізується в кожному окремому випадку через відновлення, збереження та примноження видових популяцій рослин і тварин, що відбувається з деякою швидкістю, яка може бути відображена певною величиною: продукцією за рік (або за інший проміжок часу) на одиницю площі (для наземних і донних водних організмів), або на одиницю об'єму (для організмів, які мешкають в товщі води чи ґрунті). Продукція певної видової популяції може бути також віднесена до її чисельності чи біомаси. Поняття «біологічна продуктивність» у багатьох випадках аналогічне поняттю «родючість ґрунту», але за змістом та обсягом ширше останнього, тому може бути віднесено до будь-якого біогеоценозу чи екосистеми.

Виділення соціальної та біологічної продуктивності як самостійних категорій обґрунтоване тим, що тільки за умови їх зростання можливе підвищення життєвого рівня населення. Адже якщо, наприклад, у разі збільшення обсягів споживчих товарів (послуг) і продуктів харчування витрати на їх виробництво та реалізацію зростатимуть швидшими темпами, це означатиме падіння соціальної і біологічної продуктивності. Реальні доходи населення в цьому разі знизяться і, як наслідок, зменшиться його соціальна захищеність – головний індикатор сталого розвитку.

Таким чином, потреба у підвищенні продуктивності є вираженням загального економічного закону, об'єктивною необхідністю розвитку суспільства і має такі цілі: 1) стратегічну – підвищення життєвого рівня населення; 2) тактичну – підвищення ефективності діяльності галузей і підприємств, а також реальне зростання особистих доходів працівників.

Проведений аналіз емпіричних даних щодо кореляції залежностей між показниками продуктивності різних рівнів свідчить, що національний дохід, або валовий національний продукт, у разі її підвищення збільшується швидше, ніж показники витрат. Зниження ж продуктивності призводить до інфляції, пасивного торговельного балансу, повільних темпів зростання або спаду виробництва, і до безробіття.

Така ситуація на сьогодні характерна для України, адже рівень продуктивності праці у народному господарстві досить низький [4].

Змінити становище можливо лише підвищенням продуктивності не тільки за рахунок оптимальнішого використання ресурсів, а й створення рівноваги між політичною, економічною, соціальною та екологічною структурами суспільства.

Практичне впровадження концепції підвищення продуктивності, в першу чергу, передбачає удосконалення управління її рівнем, в тому числі на основі використання переваг належним чином сформованої інформаційно-аналітичної системи. Реалізація такої системи встановлює нові напрямки в розвитку критеріїв оцінки продуктивності, а значить дозволяє всебічно враховувати визначальні чинники щодо впливу на неї. Це можливо виключно за рахунок дотримання базових вимог до інформаційно-аналітичного забезпечення, а саме: всебічності, достовірності, своєчасності, релевантності та обґрунтованості даних, що його формують. Такий підхід є фундаментом поліпшення якісних параметрів управлінського впливу, стратегічна спрямованість якого орієнтована на сталий розвиток суб'єктів господарювання.

Висновки. В умовах посилення конкуренції на ринках товарів, послуг і праці великого значення набуває підвищення продуктивності, яке, передусім, проявляється у збільшенні маси якісної продукції, що виробляється, та оптимізації витрат ресурсів на її одиницю. Продуктивність – складна інтегрована категорія, показниками якої на макрорівні є валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, національний дохід тощо; на мікрорівні – обсяг товарної, валової, реалізованої продукції, а також продуктивність праці та інші індикатори.

У сільськогосподарському виробництві дослідження категорії продуктивності вимагає всебічного врахування галузевих особливостей та обґрунтування систематизації її класифікаційних характеристик – соціальної та біологічної. Рівень продуктивності аграрних організаційних формувань обумовлюється сукупністю постійно діючих зовнішніх та внутрішніх факторів, а також

управлінським впливом щодо них, який визначає належним чином сформовану інформаційно-аналітичну систему менеджменту. Реалізуючи повною мірою усі свої функції, така система дозволяє значно поліпшувати результати роботи підприємства, що гарантує його подальший сталий розвиток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єременко В. О. Підвищення продуктивності: теорія, світовий досвід, шлях України / Єременко В. О. – Краматорськ: Вид-во Центру продуктивності Міністерства праці та соціальної політики України, 2000. – 397 с.
2. Завіновська Г. Т. Економіка праці / Завіновська Г. Т. – К.: КНЕУ, 2003. – 300 с.
3. Ласкавий А. О. Менеджмент продуктивності / Ласкавий А. О. – К.: КНЕУ, 2002. – 455 с.
4. Статистичний щорічник України за 2010 рік / [за ред. О. Г. Осауленка]. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – 567 с.
5. Яковлева А. М. Сучасний тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 672 с.
6. Farell M. J. The Measurement of Productive Efficiency / M. J. Farell // Journal of the Royal Statistical Society. Series A. General. – 1957. – № 120. – P. 253–281.
7. Newland K. Productivity : The new economic context / K. Newland // World watch Paper. 1982. – № 49. – P. 1–47.

Управление результативностью сельскохозяйственного производства

А.Н. Костенко

В статье исследованы теоретико-методические аспекты управления производительностью аграрных организационных формирований и системы информационно-аналитического обеспечения его влияния.

Ключевые слова: продуктивность, управление, информационно-аналитическая система.

Management of productivity of agricultural production

A. Kostenko

Investigates the theoretical and methodical aspects of the management of productivity in agrarian organizational units and information and analytical support to its influence.

Key words: productivity, management, information and analytical system.